

Годеж и женитба

В родово-патриархалното семейство младежите в брачна възраст не могли свободно да си избират “другар в живота”. Това е било по-скоро грижа на родителите и най-вече на бащата, който имал и последната дума. Много често изборът на брачен партньор се извършвал от трети лица – сгледници, които правели предварително проучване. Определящи при брачния

избор са били богатството на мъжа и красотата и трудолюбието на жената. Обикновено са се сродявали семейства, които са на “един хал” – богати, бедни или сираци. Възрастта на встъпване в брак, особено за момичетата, е била сравнително ниска – 16-17 години, а за момчето с няколко години повече. Имало и случаи, когато момата била с няколко години по-голяма от момъка. Сравнително по-висока е била брачната възраст сред пастирите, тъй като те изчаквали да се сдобият със свое стадо и да си построят къща, а след това да се оженят. Годежът е нормативно задължителен за хората от общността.

Между традицията и модерността. Деврен, 80-те години на XX век

та. Понякога младите имали щастието да се видят за първи път на годежа, а имало и случаи, в които младоженецът отсъствал. Годежите про-

дължавали различно – от няколко месеца до една – две години. През това време и двете страни се готвели за сватбата. Случвало се е и разваляне на годеж, което ставало по различни начини. Най-важната причина била, когато младите не се харесвали. При разваляне на годеж, обикновено подаръците се връщали, но можело и да не се върнат. Връща-

нитбата от доверениците на жената и мъжа. Бракосъчетанието завършвало с молитва, в която е заложена ценностната система на брачното съжителство: “Всевишни Аллах! Стори така, че бракосъчетанието на тези двама млади, извършено в твое невидимо присъствие да бъде честито и щастливо цял живот. Прояви благосклонността си да имат

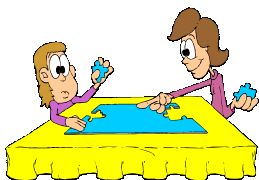
Традиционна сватба в Якорудско, 70-те години на XX век

нето на подаръците ставало и от двете страни, независимо коя от тях е виновна. Развалянето на годежа ставало между двете страни, при ходжата не се ходело.

Религиозният брак (никях) се извършвал преди същинската сватба от ходжата. Пред него заставали младоженците и двама свидетели. Свидетелите трябвало да бъдат двама мъже или един мъж и две жени. Преди да се пристъпи към бракосъчетанието се четяла молитва за опрощаване на греховете. Присъстващите също участвали. След това ходжата искал съгласието за же-

изобилие в живота си, телата им да бъдат здрави, храната им изобилна. Дай им деца, полезни на самите тях, на религията, родината и народа. Запази тях и децата им и запази построените им гнезда от разруха”. “Същинската сватба продължавала няколко дни и включвала различни обичаи – калесване, обличане на невестата, къносване, сватба, захранване на невестата, зетъвова софра и попарник” /Ф. Шаранска, Якоруда/. Неизменен елемент в сватбата е бил и още е чеизът на булката, но вече напълно различен от староремския. Чеизът се приготвял от моми-

те под вещото ръководство на майката и други роднини от женски пол. На самата сватба той се излагал на показ пред всички и доказвал сръчността и богатството на момата. Друг много силен момент, който се празнувал на сватбата била девствеността на булката, тъй като се смятало, че нечестивата мома е заплаха за дома. Имало е случаи на публично опозоряване на булката и връщане обратно в бащиния ѝ дом.

Анализирайте следващите текстове и дискутирайте въпросите след тях.

“Като вземеш жена, все ще имаш нещо по-много, все ще имаш нещо по-друго, радио, телевизия, креват, найлон, къща ще си оградил. Жените – помагат, мъчат се, тютюн изкарват, калънят, брат, сеят го, работят. Доjde ли ти малко горе-долу на сметка – дръж! Недей пита никой, недей слуша... те много хора дават акъл, а после ти се смеят.” Ибрахим, р. 1911, Искан човек...!

“Когато младите са били сираци, грижата за тяхното задомяване поемали близки роднини и съседи: “Като се върнахме от войната, моите лели ме накараха да се ожения. Аз взех да ходя на седенките при момите, пък те се крият и завиват и само едни очи им лъскат. Как да харесам някоя? И една вечер замъкнахме у нас една жена – кой за крака, кой за ръката.” Байрам, р. 1920!

“Когато се избира девойката се гледа главно колко имот има тя. За да се оженият младите, редно е да имат съгласието на ро-

дителите си и те, ако са съгласни, ще отидат да я искат. Понякога те сами решават за кого да оженият сина си или дъщеря си. Тогав често се случва младите дори да не са се виждали преди сватбата. Ако момчето учи занаят или работи като слуга, не е длъжно да иска разрешение от господаря, за да се ожени. Женитбата може да стане и чрез отвлечане на момата. Момата бива отвлечана, когато родителите ѝ не я дават. Обикновено след отвлечането, като минат 3-4 дни, всичко се забравя и момата става жена на момчето. Ако, обаче, момата не е съгласна, може да не се омъжи за този, който я е отвлечъл и да го “напусне”. Няма случаи момата да отиде сама при момчето, “никогаи”. Ако някой обезчести мома, накарват го насила да я вземе после.” /Мустафа, 1920/

“Като ергенче като станах, аз вече така се пооправих, направиха ми похубави дрехи, пооблякох се. Ходех, действително, където помръднеш на мен ми беше навсякъде отворено, момите навсякъде очакваха аз да се появя там, навсякъде бях ухажван. Ходех насам-натам, а където ми било писано – в Якоруда се ожених. Бяха приятели баща ѝ на мойта жена и

баща ми. Дойдоха на гости, харесахме се с нея. Като се харесахме и така и до известно време ни сгодиха старите, както по старому ни сгодиха. Ходихме годеници и то млади, на 17 години аз се сгодих и се ожених на 18, а на 19 ми се роди вече щерката. Когато ми се роди, отидох в казармата и те я гледаха.”

/Джамал, р. 1918, Искам човекът.../

“По-рано се женеха по давление на родителите. Гледаха имот, ливади. Момичето и да не иска, тия го притиснат. И за мъжкото - също. Тука има имот, тука ще живееш. По-рано се раждаха 20, сега се раждат по-малко, та да ги обзаведат. Тогава нямаше почивки, почивките почнаха след 9 септември. По-рано детето го хванеше с воловете.”

/Мехмед, р. 1932, Искам.../

· Защо сдобиването с жена се възприема свързано с нови материални придобивки?

· Кои са мотивите за брак в анализираният случай?

· Кой е инициатор за женитбата на младите?

· Как са ставали женитбите?

· Какви са мотивите за брак във вашата общност сега?

· Кой сега жени младите?

· Какво се е променило сега по отношение на предбрачните отношения между младите?

“Момчетата и момичетата в Рибново се женят на възраст около 16-18 години. Аз се ожених, когато бях на 16 години. По-

някога момчето е по-голямо от момиче-

то, а понякога обратното – както се случило.” /Мустафа, р. 1920/

“И тя малка се ожени. Без мерак се ожени, на седемнайсет години беше. Дойдоха да я терат (търсят) от Барутевите за най-големия им син, богати били, воденица имали, а тя хич не го щеше. Ама нашите я кандардисаха (убедиха) много бързо и се ожени за него.” /Фатма, р. 1935/

“Доведоха ме тука, мераци големи за мене, и от свекър и свекърва. Майко, ма момиче, ма люде хубави, тия им драго, я плака. Оженихме се и веднага съм забременела. Преди да иде войник и сватбата направихме. Я вече бех бременна, лошо ми беше, той на 7 октомври отиде войник, я не съм направила още 18 години. На 21 ноември направих. Той беше в казармата и още като млад войник не го пуцаа. И я на 9 януари родих Ерфунка и ние немаме брак, нема на кой да го запиша. Па пратих писмо в казармата, че си имаме момиче, да си го пуснаа, та дойде. На 18 януари пишахме брак и тогава запишахме момичето.” /Айша, р. 1945, Искам.../

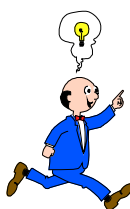
· Какво означава терминът “фертилна възраст”?

· Кой регламентира сега брачната възраст?

· Защо родителите бързат да оженят децата си още млади?

· Какви са техните страхове и имат ли основание и сега?

· Има ли сега ранни бракове - под 18 години и защо?

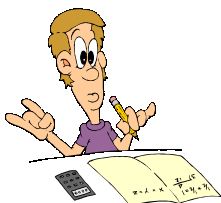

Организирайте с цялата група дебат на тема: “За и против ранните бракове”. Разделете се на две групи, като всяка група предварително обсъди аргументите си и спазвайки правилата при дебатирането,

Сватба в Якоруда, средата на миналия век

логично да ги излага. Опитайте се да стигнете до компромисни изводи и решения.

Довършете започнатите твърдения. Обсъдете ги по групи. Изслушайте аргументите на всеки участник.

.. Аз искам да се ожения преди да навърша

18 години, защото....

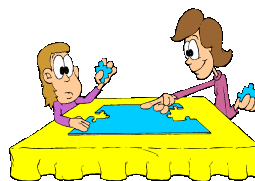
.. Аз искам да се ожения по любов /или по сметка/ защото...

.. При женитбата си изцяло ще се съобразя /или няма/ с мнението на родителите си, защото...

.. Искам с моя/та/ съпруг/а/ да имаме...

.. Най-успешен е брака в който...

.. Неуспешен брак е когато....

Обсъдете по групи следните текстове и дискутирайте по въпросите след тях.

“Много грабеха моми. Щом родителите

не дават момата, момчето с неколцина другари я грабва и забягва в гората за 2-3 вечери. Сватбите правеха по цели седмици. Невястата била покрита с червено бугасе. Така били правени булките през 1940 г. А на челото, под формата на венче имаше налепени пъстроцветни пулове. Аз обичах да ходя на сватби и с часове се лобувах на булката.” През 1975 г. още било запазено гизденето на булките, само че без бугасе. “С блати (цикламени) томаня (шалвари), напулени пиштюмаля (престилки) везани тюлбентя (бродирани кърти) за главата.” Когато има сватба,

Шарена булка от село Буково, 1960 г.

вали с турска къна. Пригответната по този начин невеста поставяла ръцете си една върху друга на корема. Ръцете ѝ покривали с кърна, защото не носела престилка. Извеждали я на потона да “гивяй”, а на двора я очаквали хора от цялото село да я видят...”

/Брезница – ми-

нало от песни и традиции, Бл-град, 2002/

жените от рода и махалата правят баници и отиват при булката.”

/Спомени на учителката Василка Алиманска за Дебрен; Искам благородна.../

“По-рано дрехите, с които са обличали невестата били дадени от младоженеца – невестински дълги везани гащи. Долният край на крачолите бил бродиран с различни мотиви. На булката обличали и дълга бяла кошуля, а върху нея антерия и елече. Най-интересна е била украсата за лицето и главата. Специално изпратена жена идвала да “набенчи” невестата: лицето обилно намазвала с белило, почерняла веждите с веждило, на бузите насяла червило във формата на кръг. Върху така подготвеното лице залепвала бенките и изрязани ромбоидни форми от разноцветен варак. На главата поставяли шарена женска капа, лицевата страна на която украсявали с различни мъниста във вид на гердани, а от центъра се спускала и малка жълтичка. Намятали върху капата бяла шамия, а върху нея червен или син газ като краищата им свободно висели отстрани. Ръцете ѝ кънос-

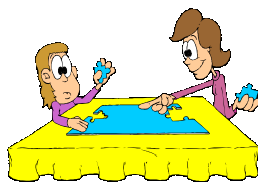
Шарена булка от Якоруда, 1967 г.

- Как били обличани булките преди?
- Защо булката трябвало да стои неподвижна със скрити ръце и да мълчи?
- Как вие бихте се чувствали в такава ситуация?
- Разпитайте вкъщи бабите си как са се чувствали в тази ситуация и какво са си мислили. Какво се е променило сега?

Разгледайте снимките на шарените булки. Те са от различни селища и

различно време. Опишете по какво си приличат и по какво се различават.

Анализирайте текстовете, като проведете дискусия по въпросите

след тях.

“След известно време идвали сватбарите да закарат невестата. Младоженецът не водел с тях. Той бил скрит на тавана, за да не му направят магия и там изчакавал идването на булката. На излизане от бащиния ѝ дом най-големият ѝ брат ѝ намятал фереджето, защото оттук на сетне тя ставала омъжена жена и то било задължителна дреха за нея. Майка ѝ слагала под дясната мишница три кошона царевича и хляб, завързани в шарен месал, за да отнесе със себе си в новия дом нафаката /плодородието/. Лицето и главата ѝ покривали с червен плат, който на-

Шарена булка от Якоруда, 1974 г.

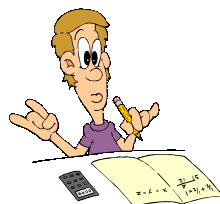
ричали “дувак”. Когато слизала по стълбата, баща ѝ я поръсвал с овес и бомбони, поставени в сито, като обръщал ситото към изхода. В момковата къща младоженецът слизал и откривал дувака. Тук тя отново заставала на одъра и “гивяла” /стояла без да мърда и говори/ до залез слънце. Вечерта идвал ходжата да венчае младоженците.”

/Брезница – минало от песни и традиции, 2002/

- Защо младоженецът се криел на тавана?
- Прави ли се сега така и защо?
- Какъв статут дава фереджето на момата?
- Практикува ли се това днес във вашата общност?
- Какви магически вярвания са закодирани в сватбената ритуална символика?
- Кого и от какво предпазвалите?
- Можете ли да си представите такава сватба днес?
- Как бихте се чувствали в подобна ситуация вие, ако сте жених или булка?

Прекарване на чеиз, Якоруда

Разгледайте следните снимки на булчин чеиз от различни поколения жени. Кое е това, което се е променило в чеиза и защо?

Подреждане на чеиз, Якоруда

Анализирайте следния текст и дискутирайте върху въпросите след него.

“Никога нема да ѝ забравя сватбата.

Едно време на булките им слагаха по лицето пулчета. С хубав жикет, с хубави томане, със зелена забрадка на главата. Сабале (сутринта) като я нашарят, слагат я на един стол и цял ден там стои. Всички минават да я гледат. Най-напред гледат прикята (чеиза). Всичко каквото е изтъкала, изплела, всичко се слага на показ, да видят хората дали умееш да тъчеш и да плетеш. При нас по това ги оценяват булките. Закачват се на дълго върже даровете на свекъро и свекървата, на деверо и золвата и за всички има шарени

плетени чорапи, а за жените шарени фоти (престилки). Като дойдат зурните, цяло село се е събрало пред нашата къща, гледат прикята и булката, а пред портата чака един бял кон с шарено алище. Адет (обичай) е при нас да се дават пари на близките на булката, когато взимат чеиза. Братята по-качват булката на

Подреждане на чеиз, с. Буково

коня и най-големият брат го кара. Пред къщата на младоженеца се е събрало цялото село да видят как младоженеца ще свали булката от коня. /Фатма, 1935/

Въпроси за дискусия:

· Защо чеизът трябва да се види от всички?

- Каква функция изпълнява чеизът в живота на новото семейство?
- Какви дарове са се давали на близките?
- Запазил ли се е този обичай и досега?
- Правят ли се сега чеизи и от кого?
- Какви нови вещи се включват в чеиза

и защо?

· За какви промени в живота на семейството “разказва” “сегашият чеиз”?

· Какъв чеиз искаш да имаш и защо?

Прекарване на чеиз, с. Буково

Сватбен овен, Якоруда

Подчертайте само верните твърдения и ги обосновайте:

В моята общност са забранени женитбите:

- с трети братовчеди;
- с побратими;
- с представители на друга религия;
- с другоселци;
- с млечни братя и сестри;
- с комшии;
- с доведени или природени деца;
- Със сестри или братя на починал/а/ съпруг/а/.

Анализирайте следващите текстове и направете обща дискусия по въпросите след тях.

“А другият ми син учи за голям човек, как го казват...инже-

нер ли? Беше ми мъчно само когато се ожени. Още през годините, когато учеше, залюби едно девойче, хубаво беше, ама от чужда вяра. И нали знаеш - акъл не се дава. Като каза, нея ще взема и така стана. Аз бях стар и грохнал, ама се издокарах и отидох в Пловдив, да не му се смеят на моя син. Взе се с тая християнка, ама много хубава се случи и лятото идват и от нищо не се унижава – пере, готви, хубава снаха, ако че е от друга вяра.” /Байрам, р. 1920, Плетена, запис – Селвета Айролова/

“Помня най-голямата ми сестра кога се ожени, тя беше много хубава - висока, едра, сини очи и руси плитки. Ожени се в близкото до нашето село Абланица. Найка не я даваше, ама тя избърза. За много хубаво момче се ожени - красиво, работливо и много добро. Много често идваше и ни помагаше. Но найка ка-

то каза: “Яз нема да я остава в чуждо село” и отиде и си я закара, той дойде да си я тера, плачеше пред нея, но тя не се съгласи да си иде. Никога няма да забравя какъв мерак ѝ имаше, а и беше много хубав човек. Сетне хванаха та я дадоха на един стар ергенин, много лош човек излезна. Биеше я, цял живот бял ден не видя от него и все си жалеше за първия мъж. Родиха им се четири деца, но той умря млад от рак, а тя цял живот беше болна от задух (астма) и така си отиде преди няколко месеца.”

/Фатма, р. 1935, Искам.../

· Какво е отношението на бащата в първия текст към женитбата на сина с жена от чужда вяра и как я приема след това?

· Има ли във вашата общност такива бракове и как се гледа на тях?

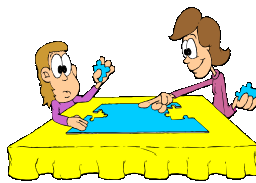
· Прието ли е мъж да се ожени за жена от друга вяра и как близките възприемат този факт? А обратното?

· Ако има такива бракове във вашия род, разкажете за тях;

· Вие бихте ли искали такъв брак и защо?

· Каква цена трябва да се плати в случая?

· В какво биха били проблемите на такова семейство и защо?

Анализирайте следния текст и дискутирайте по въпросите след него.

“Мъжът може да бие жена си и това се случва почти

всеки ден. Жената няма на кого да се оплаче, а ако случайно се оплаче на роднини, тогава мъжът ѝ няма да я прибере хич в къщата. Официално жената има право да поиска развод, ако мъжът ѝ я бие. На практика, обаче, тя не се ползва от това право, тъй като от една страна мъжът ѝ няма да ѝ даде развод, а от друга – тя се примирява, тъй като има деца, които трябва да гледа. Разводи в миналото имаше, ама много по-малко от сега. Яви се нещо малко, нараства много и се стигне до развод.” /Мустафа, р.1920/

Въпроси за дискусия:

· Какво е отношението на традиционната общност към развода и извънбрачните връзки?

· Знаете ли случаи на малтретиране на съпругата от съпруга или близките ѝ?

· Как общността гледа на тях?

На сватба в Дебрин

- Кой са причините за това отношение?
- Кой може да помогне на жертвата?
- Ако вие сте на мястото на жертвата, бихте ли търпели насилието и какво бихте направили?
- Ако виждате как малтретират физически и психически ваши близки, какво бихте направили?
- Ако вас ви малтретират в семейството, какво бихте направили, от кого бихте потърсили помощ и защо?
- Има ли случаи на разводи във вашата общност и какви са причините за тях?
- Променило ли се е отношението на общността към разводите преди и сега и защо?
- Как прогнозируете - ще се увеличават или намаляват разводите? Обосновайте се!

Организирайте дебат по проблема: “За и против развода”. Разпределете участниците в две групи в зависимост от тяхното отношение. Всяка група да запише своите

доводи и аргументи. Въведете правила на дебатирането. Стигнете до компромисни общи решения и изводи.

Направете касетофонен запис с интервюта на ваши близки роднини и по-възрастни хора. Помолете ги да разкажат: как самите те са се оженили; какво си спомнят за сватбата; как е преминал семейният им живот; какво биха променили в него и т. н.

Подгответе изложба от сватбени и семейни снимки на ваши близки и ги поканете на нея.